

Kurt
Vonnegut

KÉKSZAKÁLL

BLUEBEARD

Kurt
Vonnegut

KÉKSZAKÁLL

—

BLUEBEARD

A fordítás az alábbi kiadás alapján készült:

Kurt Vonnegut: *Bluebeard*

Delacorte Press, New York, 1987

This translation is published by arrangement with Dial Press,
an imprint of The Random House Publishing Group,
a division of Random House, Inc.

Copyright © 1987 by Kurt Vonnegut

Author's photograph copyright © 1987 by Jill Krementz

Cover art © Dustin Harbin

Fordította *Kappanyos András*

A borítót Dustin Harbin *Rabo Karabekian* című alkotásának
felhasználásával Somos Péter tervezte

Fedél sorozatterv: Bibor Gábor

A hátsó borítón Jill Krementz fotója

Negyedik kiadás

Hungarian translation

© by Kappanyos András, 1991, 1998, 2004, 2011

Hungarian edition

© by Maecenas Könyvkiadó, 1991, 1998, 2004, 2011

Honlap: www.maecenaskiado.hu

A SZERZŐ JEGYZETE

Ez egy regény, s mint ilyen, álönéletrajz. Nem tekinthető az absztrakt expresszionista festőiskola, az Amerikai Egyesült Államokból kiindult első jelentős művészeti mozgalom kritikai történetének. Nem története semmi másnak, csak saját egyéni véleményemnek erről-amarról.

Rabo Karabekian sosem létezett, sem Terry Kitchen, sem Circe Berman, sem Paul Slazinger, sem Dan Gregory, sem Edith Taft, sem Marilee Kemp, sem e könyv bármely más főbb szereplője. Ami az általam említett valóságos vagy híres személyeket illeti: könyvemben nem tesznek semmi olyat, amit azonos körülmények között a valóságban nem tettek volna.

Azt is elmondhatom, hogy mindazt, amit ebben a könyvben összehordtam, azok a groteszk árak ihlették, amelyeket letűnő századunkban kifizettek némely műalkotásokért. Az irdatlan tömegű értékpapír néhány személy és intézmény számára lehetővé tette, hogy az emberi játékosság bizonyos formáit szükségtelen s ezért lehangoló komolyságba burkolják. Nemcsak a művészet homoktortáira gondolok, hanem a gyermekjátékokra is, mint a futkározás, az ugrálás, a fogócska, a labdázás.

Vagy mint a tánc.

Vagy az ének.

K. V.

*„Azért vagyunk itt, hogy segítsük át egymást
ezen az egészen, akármi legyen is.”*

Dr. Mark Vonnegut
(levél a szerzőhöz, 1985)

Kékszakáll

RABO KARABEKIAN
(1916–1988)
önéletrajza

*Ezt a könyvet Circe Bermannak írtam.
Mi mást mondhatnék?*

R. K.

1.

Miután eme élettörténet végére odaírtam, hogy „Vége”, helyesnek láttam visszaszaladni ide, a kezdete elé, mondhatnám a bejárati ajtóhoz, hogy ezzel a mentegetőzéssel fogadjam az érkező vendégeket: „Önéletrajzot ígértem önöknek, de valami félresikeredett a konyhában. Úgy néz ki, hogy egyben ennek az elmúlt zaklatott nyárnak a *naplója* is lett! Ha muszáj, még mindig rendelhetünk pizzát. *Tessék befáradni, tessék befáradni.*”

Én vagyok a hajdani amerikai festő, Rabo Karabekian, egy fél-szemű férfi. 1916-ban születtem a kaliforniai San Ignacióban, bevándorló szülőktől. Ezt az önéletrajzot hetvenegy évvel később kezdem el. Azok kedvéért, akik idegenkednek az aritmetika ősi rejtelmeitől: eszerint most 1987-et írunk.

Nem születtem küklopsznak. Akkor vesztettem el a bal szememet, amikor a második világháború vége felé Luxemburgban egy műszaki szakasz parancsnoki tisztét láttam el, amelynek elég különös módon minden egyes tagja valamiféle művész volt a polgári életben. Az álcázás specialistái voltunk, de akkor az életünkért harcoltunk mint közönséges gyalogság. Az egységet művészekből állították össze, mert a hadseregben valakinek az volt az elmélete, hogy mi különlegesen jók lennénk az álcázásban.

És mi jók is voltunk! Azok voltunk! Micsoda hallucinációkkal leptük meg a németeket arra nézvést, hogy mi az, ami veszélyes rájuk a vonalaink mögött, és mi nem. Igen, és meg is engedték, hogy úgy éljünk, mint a művészek, jókedvű gondtalanságban, főleg az egyenruhát és a katonai kötelmeket illetően. Sohasem csatoltak minket olyan hétköznapi alakulathoz, mint egy had-

osztály vagy akár egy ezred. Számunkra közvetlenül a Szövetséges Expedíciós Csapatok Központi Főhadiszállásáról érkeztek a parancsok. Ezek időről időre egyik vagy másik tábornok alá rendelték minket, aki hallott megdöbbenő megtévesztéseinkről. Akárki is lett a parancsnokunk, engedékeny volt, elragadtattott, és végül mindig hálás.

Aztán odébbálltunk.

Minthogy beléptem a reguláris hadseregbe, és már két évvel azelőtt elértem a hadnagyi rangot, hogy az Egyesült Államok beslesodródott a háborúba, legalább alezredességig vihettem volna a háború végére. De a századosi rangon felül minden előléptést visszautasítottam, hogy harminchat emberből álló boldog családommal maradhassak. Ez volt az első élményem egy ekkora családdal. A második a háború után jött, amikor barátként és látszólagos vezérként azok között az amerikai festők között találtam magam, akik mostanra beléptek a művészettörténetbe mint az absztrakt expresszionista iskola megalapítói.

Anyámnak és apámnak nagyobb családja volt odaát az Óvilágban, mint az én két családom; és az ő rokonaik természetesen *vérrokonok* voltak. Vérrokonaikat abban a mézárulásban vesztették el, amelyet a Török Birodalom szervezett mintegy egymillió örmény polgára ellen. Az örményeket két okból tekintették áru-lónak: először is, mert okos és tanult emberek voltak, másodsor, mert túl sokuknak volt rokona annak a határnak a túloldalán, amely Törökországot ellenségétől, az Orosz Birodalomtól elválasztotta.

A birodalmak kora volt az. Ez is az, csak kevésbé jól álcázva.

A Német Birodalom, a törökök szövetségese, pártatlan katonai megfigyelőket küldött ki, hogy értékeljék századunk első népir-tását, habár ez a szó akkor még egyetlen nyelvben sem létezett. Ma már mindenhol értik: gondosan megtervezett tevékenység, amelynek célja az emberiség vagy megkülönböztethető alcsoportja minden tagjának megölése, legyen az férfi, nő vagy gyerek.

Az ilyen nagyralátó tervek problémája merőben gyakorlati: hogyan lehet megölni ennyi nagy, értelmes állatot olcsón és gyor-

san, megbizonyosodva arról, hogy senki sem menekült el, és hogyan lehet aztán megszabadulni a hús- és csonthegyektől. Úttörő vállalkozásuk során a törököknek nem állt rendelkezésükre sem az igazán nagyvonalú eljáráshoz szükséges tehetség, sem az elengedhetetlen speciális felszerelés. A németek mindkettőt par excellence mutatták be alig negyedszázaddal később. A törökök egyszerűen összeszedték az összes örményt, akit otthonában, munka- vagy játzó- vagy imádkozó- vagy tanuló- vagy pihenőhelyén vagy bárhol találtak, valamennyiüket kihajtották a szabadba, és addig tartották távol ételtől és víztől és menedéktől, és addig lőtték és ütötték őket, míg mind kellően halottnak nem látszottak. Aztán már a kutyak és keselyűk és rágcsálók és egyebek, végül pedig a férgek dolga volt eltakarítani a rendetlenséget.

Anyám, aki akkor még nem volt az anyám, a sok hulla közt csak tette, hogy halott.

Apám, aki akkor még nem volt a férje, a katonák jöttére a szar és húgy közé bújt el az árnyékszékbe az iskola mögött, ahol tanítóként dolgozott. Már véget ért a tanítás, és jövődöbéli apám egy szál egyedül volt az iskolában, és verset írt, mint egyszer elmesélte nekem. Azután meghallotta, hogy jönnek a katonák, és megértette, mi a szándékuk. Apám semmit sem látott vagy hallott a tulajdonképpen gyilkolásból. Az ő számára a mézszárlás legszörnyűbb emléke a falu csöndessége volt, amelynek alkonyatra ő volt az egyetlen lakója, tetőtől talpig szarral és húggal borítva.

Bár anyám óvilági emlékei sokkalta borzalmasabbak voltak, mint apáméi, minthogy ő maga is ott volt az öldöklés mezőin, mégis neki sikerült valahogyan túltennie magát a mézszárláson, és sok mindenben örömet találnia az Egyesült Államokban, és itteni családi jövőről álmodozni.

Apámnak *soha*.

Özvegy vagyok. Feleségem, született Edith Taft, aki a második feleségem volt, néhány éve halt meg. Ő hagyta rám az East Hampton-i parton ezt a tizenkilenc szobás Long Island-i házat, amely három nemzedék óta az ohioi Cincinnatiből származó angolszász családjáé volt. Ősei aligha gondolhatták, hogy egy-

szer majd olyan ember tulajdonába kerül, akinek efféle egzotikus neve van: Rabo Karabekian.

Ha kísértének is ebben a házban, azt olyan tapintattal teszik, hogy mindeddig senki sem vette észre őket. Ha összefutnék valamelyikük kísértetével a főlépcsőn, és az illető hölgy vagy úr jelezné, miszerint nincs jogom ehhez a házhoz, ezt mondanám az illető úrnak vagy hölgynek: „Okolja érte a Szabadság-szobrot!”

A drága Edith és én húsz évig éltünk boldog házasságban. Másodunokahúga volt William Howard Taftnak, az Egyesült Államok huszonhetedik elnökének, a Legfelsőbb Bíróság tizedik főbírójának. Előző férje egy ifj. Richard Fairbanks nevezetű cincinnati sportember és beruházási bankár volt, egyenes ági lezármazottja Charles Warren Fairbanks indianai szenátornak, aki Theodore Roosevelttel alatt az Egyesült Államok alelnöki tisztségét töltötte be.

Jóval a férje halála előtt ismertük meg egymást, amikor arra akartam rávenni őt is meg a férjét is – bár a tulajdonjog az övé volt, nem a férjéé –, hogy adják nekem bérbe műteremnek a használaton kívüli burgonyacsúrt. Ők természetesen soha nem termeltek burgonyát. Egyszerűen megvették az északra, a víztől távolabb eső területet a szomszéd farmertől, nehogy fölparcellázzák. Ezzel járt együtt a burgonyacsúr.

Edith és én nem kerültünk közelebbi kapcsolatba, amíg a férje meg nem halt, és az első feleségem, Dorothy, meg a két fiam, Terry és Henry el nem költözött tőlem. Eladtam a házunkat, amely Springs faluban, innen hat mérföldnyire északra állt, és attól kezdve Edith csúrje nemcsak a műtermem volt, hanem az otthonom is.

Ez a lehetetlen lakhely történetesen nem látható a főépületből, ahol most írok.

Edithnek az első férjétől nem volt gyereke, és mire én Mrs. Richard Fairbanksból átváltoztattam Mrs. Rabo Karabekianná, már túl volt azon a koron, hogy gyereket szüljön.

Így hát meglehetősen kicsiny családot alkottunk ebben a nagy házban, a két tenispályájával, meg az úszómedencéjével, meg

a kocsiszínnel, meg a burgonyacsúrral, meg a nyílt Atlanti-óceánra néző háromszáz méternyi saját partszakasszal.

Gondolhatná valaki, hogy a két fiam, Terry és Henri Karabekian, akiket legjobb barátom, a néhai Terry Kitchen, és a Terry meg énáltalam leginkább irigyelt festő, Henri Matisse tiszteletére neveztem így, nagyon is szívesen idejönne a családjával. Terrynek magának is két fia van. Henrinek egy lánya.

De nem állnak szóba velem.

„Legyen hát, legyen! – kiáltom e manikűrözött vadonba. – Ki nem szarja le!” Elnézést a kitörésért.

A drága Edith, mint minden igazi földanya, megsokszorozta ön magát. Amikor csak ketten voltunk itt, meg a személyzet, akkor is betöltötte ezt a viktoriánus hodályt szeretettel, vidámsággal, szüntelen gondoskodásával. Hiába volt kivételezett helyzete egész életében, ő szakácskodott a szakácsnővel, kertészkedett a kertésszel, maga vásárolta be az élelmiszert, etette az állatokat és a madarakat, személyes barátságot kötött a vadnyulakkal és a mókusokkal és a mosómedvékkel.

De estélyeket is gyakran adtunk, és a vendégek, akik néha hetekig maradtak, többnyire *Edith* barátai és rokonai voltak. Már elmondtam, hogyan állnak a dolgok a vérrokonaimmal: valamennyi utódom elhidegült tőlem. Ami a hadseregbeli mesterséges rokonaimat illeti: néhányukat megölték abban a kis csatában, amelyben engem elfogtak, és amelyben elvesztettem az egyik szememet. Azokról, akik túléltek, soha többé nem hallottam. Lehetséges, hogy nem voltak annyira oda értem, mint én őértük.

Megesik az ilyesmi.

Másik mesterséges családom tagjai, az absztrakt expresszionisták is legtöbbször meghaltak már, mindenféle dolgok ölték meg őket, a pusztaság öregségtől az öngyilkossáig. A túlélők, akár csak a vérrokonaim, nem állnak szóba velem.

„Legyen hát, legyen! – kiáltom e manikűrözött vadonba. – Ki nem szarja le!” Elnézést a kitörésért.

Röviddel Edith halála után minden alkalmazottunk felmondott. Egyszerűen túlságosan magányosnak találták ezt a helyet.

Úgyhogy újakat vettem fel, és jókora summát fizettem nekik, hogy bírják ki velem meg ezzel a nagy magányossággal. Amíg Edith élt, és a ház is élt, a kertész meg a két szobalány meg a szakácsnő is itt lakott. Most csak a szakácsnő, azaz, mint mondtam, egy másik szakácsnő lakik itt, és ő birtokolja a teljes személyzeti lakrészt az épületszárny második emeletén a tizenöt éves lányával. East Hampton-i születésű elvált asszony, szerintem negyven körüli. A lánya, Celeste nem az alkalmazottam, csak egyszerűen itt lakik, az én ételemet eszi, lármás és készakarva bunkó barátait szórakoztatja a tenispályáimon, az úszómedencémben és a magántengerpartomon.

Ő és a barátai nem vesznek tudomást rólam, mintha valami elfelejtett háború szenilis veteránja lennék, aki múzeumőrként álmodozza át azt a keveset, ami még megmaradt az életéből. Miért érezném ezt sértőnek? Ez a ház nemcsak az én otthonom, hanem otthon ad az absztrakt expresszionista festmények ma is magánkézben lévő legfontosabb gyűjteményének. S minthogy évtizedek óta semmiféle hasznos munkát nem végeztem, mi más lennék, mint múzeumőr?

És ahogy az egy fizetett múzeumőrnek is a kötelessége lenne, a tőlem telhető legjobb választ adom arra a kérdésre, amelyet egyik látogató a másik után tesz fel, persze különböző formában: „Mit akarnak ezek a képek *jelenteni*?”

A festmények, amelyek abszolúte semmi mást nem jelentenek, csak saját magukat, már jóval azelőtt a tulajdonomban voltak, hogy Edithet feleségül vettem. Érnek legalább annyit, mint az az ingatlan és részvény és kötvény, a Cincinnati Bengals profi futballcsapat negyedrészt is beleértve, amit Edith hagyott rám. Tehát nem bélyegezhetnek meg mint amerikai szerencsevadászt.

Lehet, hogy csapnivaló festő voltam, de micsoda *gyűjtő* lett belőlem!

2.

Edith halála óta nagyon magányos ez a hely. A barátaink az ő barátai voltak, nem az enyéim. A festők elkerülnek, mióta az a gúny, amit a saját festményeim megérdemelten magukra vonzottak, olyan kijelentésekre bátorította a filiszteusokat, hogy a *legtöbb* festő sarlatán vagy bolond. De én jól bírom a magányt, ha muszáj.

Gyerekkoromban is jól bírtam. A gazdasági válság idején, New Yorkban évekig jól bírtam. És amikor az első feleségem meg a két fiam 1956-ban otthagytak, és én végképp felhagytam a festéssel, én magam kezdtem keresni a magányt, és meg is találtam. Nyolc évig voltam remete. Nem is rossz hivatás egy hadirokkantnak, he?

De *egy* barátom mégis van, aki az enyém, teljesen az enyém. Paul Slazinger regényíró, aki szintén második világháborús sebesült, vén trotty, mint én. Egyedül alszik egy házban, az *én* régi, springsbeli házam szomszédságában.

Azért mondom, hogy ott *alszik*, mert majdnem mindennap átjön ide, és alighanem jelen pillanatban is itt van valahol a birtokon, teniszmeccset néz, vagy kinn ül a parton, és bámulja a tengert, vagy a szakácsnővel kártyázik a konyhában, vagy minden és mindenki előtt elbújt, és olvas, ahol úgyszólván soha senki nem jár, a burgonyacsűr túlsó oldalán.

Nem hinném, hogy életében túl sokat fog még írni. Én pedig, ezt kijelentem, *egyáltalán* nem fogok festeni többé. Még a jegyzet-tömbre sem fogok firkálni a földszinti telefon mellett. Pár hete pontosan ezen kaptam rajta magam, és szándékosan kitortem

a ceruza hegyét, és kettétörtem a ceruzát, és a kettétört hullát a szemétkosárba dobtam, mint egy apró csörgőkígyót, ami meg akart *mérgezni*.

Paulnak nincs pénze. Hetente négyszer vagy ötször velem vacsorázik, és napközben közvetlenül az én frizsideremből és gyümölcsöstálamból zabál, úgyhogy bizonyos, hogy én vagyok az első számú táplálékforrása. Jó párszor mondtam már neki vacsora után: „Paul, el kellene adnod a házadat, hogy legyen egy kis költőpénzed, aztán ide kéne költözöd! Nézd, *helyem* az van, bőven. És feleségem vagy barátnőm már nem lesz, és neked se. Jézusom! Kinek kellenénk? Úgy nézünk ki, mint két gutaütött iguána! Költözz ide! Én nem leszek a terhedre, és te sem leszel az én terhemre. Ennél értelmesebbet ki sem lehet találni!”

A válasza nem sokban szokott különbözni ettől: „Csak otthon tudok írni.” Még hogy otthon, ahol csak a lerohadt frizsider van, és soha egy lélek rajta kívül.

Egyszer azt mondta erre a házra: „Ki tudna írni egy múzeumban?”

Hát... én most kipróbálom, hogy lehetséges-e, vagy sem. Merthogy éppen ebben a múzeumban *írok*.

Igen, így igaz: én, az öreg Rabo Karabekian, miután szégyent vallottam a képzőművészetben, most átnyergeltem az irodalomra. Bár, mint a gazdasági válság valóságos gyermeke, biztosra megyek: ragaszodom a múzeumőri állásomhoz.

Mi indított erre a meglepő új pályaválasztásra ilyen öregen? *Cherchez la femme!*

Legjobb tudomásom szerint hívatlanul egy energikus és akaratos és érzéki és viszonylag fiatal nő költözött hozzám!

Azt mondta, nem bírja nézni és hallgatni, hogy egész nap nem csinálok semmit, hát miért nem *csinálok* valamit, *akármit?* Ha semmi más tennivalót nem tudok kitalálni, miért nem írom meg az önéletrajzomat?

Tényleg, miért nem?

És nem tűr ellentmondást!

Azon veszem észre magam, hogy bármit mond, kénytelen vagyok azt csinálni, amit mond. Húszévi házasságunk alatt a drága

Edithnek *egyetlenegyszer sem* jutott eszébe, hogy csinálnom kelle-
ne valamit. Ismertem egy-két ezredest meg tábornokot a had-
seregben, akik olyanok voltak, mint életemnek ez az új asszonya,
de azok *férfiak* voltak, és háborúban állt a nemzet.

Jó barát ez a nő? Nem tudom, mi a csuda lehet. Csak azt tu-
dom, hogy addig nem megy el, amíg ő jónak nem látja, és hogy
kitör tőle a frász.

Segítség!

Úgy hívják, hogy Circe Berman.

Özvegy. A férje agysebész volt Baltimore-ban, most is ott áll
a háza, ugyanolyan nagy és üres, mint ez. A férje, Abe hat hó-
nappal ezelőtt halt meg agyvérzésben. Ő negyvenhárom éves,
és ezt a házat választotta ki arra a célra, hogy itt éljen és dolgoz-
zon, amíg megírja a férje életrajzát.

Viszonyunkban nincs semmi erotikus. Huszonnyolc évvel
vagyok öregebb Mrs. Bermannál, és úgy elcsúnyultam, hogy ku-
tyánál magasabb rendű lény nem képes megszeretni. Valóban
úgy nézek ki, mint egy gutaütött iguána, és ráadásul félszemű
vagyok. Ami sok, az sok.

Íme találkozásunk története: egy délután betévedt a magán-
partszakaszomra, mivel nem tudta, hogy magánterület. Rólam
még sohasem hallott, minthogy gyűlöli a modern művészetet.
Egy árva lelket sem ismert Hampton tájékán, és a Maidstone
fogadóban szállt meg, a faluban, innen vagy másfél mérföldre.
Onnan sétált le a nyílt partra, és aztán átlépte a birtokom határát.

Én a szokásos délutáni megmártózás céljából mentem le,
ő már ott volt, teljesen felöltözve, és azzal foglalkozott, amit Paul
Slazinger is olyan gyakran tesz: ült a homokban, és a tengert
bámulta. Az egyetlen okom, hogy ne örüljek az ottlétének, vagy
bárki más ottlétének, a nevetséges fizikumom volt, meg az
a tény, hogy mielőtt bemegyek, le kellett volna vennem a szem-
pántomat. Elég csúf kuszaság van ott alatta, kissé hasonlít egy
rántottához. Feszélyezett, hogy valaki ilyen közlelől lát.

Paul Slazinger történetesen azt állítja, hogy az emberi létállá-
pot egyetlen szóban összefoglalható, s ez a szó: *feszélyezettség*.

Úgy döntöttem tehát, hogy nem úszom, inkább napozni fogok, kicsit távolabb tőle.

Ugyanakkor ahhoz elég közel mentem, hogy azt mondjam: „Helló!”

Meglepő válasza így hangzott: „Hogy haltak meg a szülei?”

Kísérteties ez a nő! *Boszorkány* is lehetne. Ki más tudott volna rávenni, hogy önéletrajzot írjak, mint egy boszorkány?

Épp most dugta be a fejét a szobába, és azt mondta, hogy ideje elmennem New Yorkba, ahol Edith halála óta nem jártam. A lábamat sem nagyon tettem ki ebből a házból Edith halála óta.

New York, várj, jövök! Ez rettenetes!

– Hogy haltak meg a szülei? – kérdezte. Nem hittem a fülemnek.

– Hogy mit parancsol? – mondtam.

– Mi értelme van annak, hogy „helló”? – kérdezte.

Kizökkentett a kerékvágásomból.

– Mindig azt hittem, jobb a semminél – mondtam –, de lehet, hogy tévedtem.

– Mit jelent az, hogy „helló”? – kérdezte.

Én meg azt mondtam:

– Én mindig úgy véltem, azt jelenti, hogy „helló”.

– Pedig nem azt jelenti – mondta. – Azt jelenti, hogy „Ne beszéljünk semmi fontosról”. Azt jelenti, hogy „Mosolygok, de nem figyelek, úgyhogy menj el”.

A továbbiakban kinyilvánította: elege van abból, hogy az emberek folyton csak tettetik, hogy találkoznak egymással.

– Úgyhogy üljön le szépen ide – mondta –, és mondja el a maminak, hogy haltak meg a szülei.

„Maminak!” Ezt kapják ki!

Egyenes szálú, fekete haja van, és nagy barna szeme, mint az anyámnak; de sokkal magasabb, mint az anyám volt, és ilyenformán nálam is magasabb egy kicsit. Az alakja is jobb, mint az anyámé, mert az anyám jócskán elhízott, és azzal sem túlságosan törődött, hogyan néz ki a haja vagy a ruhája. Anyám nem törődött velem, mert apám sem törődött velem.

És ezt mondtam el Mrs. Bermannak az anyámról:

– Tizenkét éves voltam, amikor meghalt tetanuszfertőzésben, amit nyilvánvalóan akkor kapott, amikor egy konzervgyárban dolgozott Kaliforniában. A konzervgyár egy régi béristálló helyén épült, és a tetanuszbaktérium gyakran elszaporodik a lovak beleiben, anélkül hogy ártana nekik, és ellenálló spórává, páncélozott magocskává válik az ürülékben. Ahogy ott lapultak a konzervgyár alatt és körül, az egyik valahogy a felszínre került, és elindult. Hosszú-hosszú álmából az édenben ébredt, ahogy mindnyájan szeretnénk. Az éden egy vágás volt az anyám kezén.

– Ég veled, mami! – mondta Circe Berman.

Már megint ez a „mami”.

– Legalább nem kellett megélnie a nagy gazdasági válságot, amely már csak egy évig váratott magára – mondtam. – És legalább nem kellett megélnie, hogy egyetlen gyermeke küklopszként térjen vissza a második világháborúból.

– És az apja hogyan halt meg? – kérdezte.

– A Bijou moziban, San Ignacióban, 1938-ban – mondtam. – Egyedül ment a moziba. Nem is gondolt rá, hogy újra megnősüljön. Még mindig abban a kis üzletben lakott, ahol először megvetette a lábát az Amerikai Egyesült Államok gazdasági rendszerében. Én akkor már öt éve Manhattanben éltem, és grafikusként dolgoztam egy reklámügynökségnél. Amikor a filmnek vége lett, és kigyúltak a fények, mindenki hazament, csak apám nem.

– Mit játszottak? – kérdezte.

És én azt mondtam:

– A *Két bátor kapitányt*, Spencer Tracyvel és Freddie Bartholomew-val a főszerepben.

Hogy apám mennyit látott abból a filmből, amely az északi tengerek tőkehalhalászáiról szólt, azt csak a Jóisten tudja. Lehet, hogy már semmit nem látott belőle a halála előtt. Ha mégis látott belőle valamit, akkor bizonyára gyászos megalégedéssel töltötte el, hogy a filmnek semmi köze semmihez, amit valaha látott, és senkihez, akit valaha ismert. Örömmel üdvözölt mindent, ami azt bizonyította, hogy az általa ifjúkorában megismert és megszeretett bolygó teljességgel eltűnt.

Ő ezen a módon emlékezett meg barátairól és rokonairól, akiket a mézszárlás során elveszített.

Mondhatnák erre, hogy ideát ő maga lett a saját törökje, mivel saját magát ütötte és köpködté le. Tanulhatott volna angolt, és köztisztelőben álló tanár lehetett volna ott San Ignacióban, és újra elkezdhetett volna verseket írni, sőt talán lefordíthatta volna angolra imádott örmény költőit. De ez nem volt neki elég *megalázó*. Semmi más nem felelt meg, csak ha minden iskolázottságával együtt az lesz, ami az apja és a nagyapja is volt, azaz cipész.

Jó volt ebben a szakmában, amelyet még gyerekkorában tanult meg, s amelyet én is gyerekkoromban tanultam volna meg. De mennyit *panaszkodott!* Ráadásul örményül sajnálta magát, amit csak anyám értett, meg én. San Ignacio több száz mérföldes körzetében nem volt más örmény.

„*William Shakespeare-t keresem, az önök legnagyobb költőjét*” – mondta olykor munka közben. „*Hallott róla?*” Oda-vissza kívülről tudta Shakespeare-t örményül, és gyakran idézte is. Például: „*Len-ni vagy nem lenni...*” legjobb tudásom szerint „*Linel kam chlinel...*”

„*Tépjétek ki a nyelvem, ha rajtakaptok, hogy örményül beszélek!*” – mondta olykor. A tizenhetedik században a törököknél ez volt a büntetés, ha valaki a törökön kívül bármilyen más nyelven szó-lalt meg: kitépett nyelv.

„*Kik ezek az emberek, és mit keresek én itt?*” – kérdezte olykor, ha kint az utcán cowboyok és kínaiak és indiánok mentek el.

„*Mikor fogják San Ignacióban felállítani Mesrob Mashtots szobrát?*” – kérdezte olykor. Mesrob Mashtots teremtette meg a teljesen egyedülálló örmény ábécét, körülbelül száz évvel Krisztus születése előtt. Történetesen az örmény volt az első nép, amely nemzeti vallásává tette a kereszténységet.

„*Egymillió, egymillió, egymillió*” – mondta olykor. Ez az általános elfogadott szám, ennyi örményt öltek meg a törökök a mézszárlás során, amelyből a szüleim megmenekültek. Ez a kétharmada volt a törökországi örményeknek, és mintegy fele a világ összes örményének. Most körülbelül hatmillióan vagyunk, beleértve a két fiamat és a három unokámat, akik semmit sem tudnak Mesrob Mashtotsról, és semmit sem törődnek vele.

„Musza Dagh!” – mondta olykor. Ez egy kis törökországi helység neve, ahol egy csoport örmény civil, mielőtt kiirtották őket, negyven napra és negyven éjszakára feltartóztatta a török milicistákat, körülbelül az idő tájt, hogy a szüleim, s anyám hasában jómagam, biztonságban megérkeztünk San Ignacióba.

„Köszönet, Vartan Mamigonian” – mondta olykor. Ez egy nagy örmény nemzeti hős neve, aki az ötödik században vesztes hadjáratot vezetett a perzsák ellen. Mindazonáltal az a Vartan Mamigonian, akire apám gondolt, cipőgyáros volt az egyiptomi Kairóban, ebben a soknyelvű metropolisban, ahová szüleim menekültek a mészárlás után. Ő volt az – egy korábbi mészárlás túlélője –, aki meggyőzte az én naiv szüleimet, akik a Kairóba vezető úton ismerték meg egymást, hogy arannyal kikövezett utcákat fognak találni, csak a kaliforniai San Ignacióba kell eljutniuk, és sehova máshova. De ezt a történetet egy másik alkalommal fogom elmondani.

„Ha valaki esetleg rájön, hogy mi az élet értelme – mondta olykor apám –, már túl késő. Már nem érdekel.”

„Goromba szót sose hallasz, s az ég kitisztul mindig újra” – mondta olykor. Ezek a sorok természetesen az *Otthon a farmon* című amerikai dalból valók, amelyet apám lefordított örményre. Teljesen idiótának találta.

„Tolsztoj is készített cipőket” – mondta olykor. Ez természetesen tény: az orosz írók és idealisták legnagyobbika, abból a megfontolásból, hogy *valamirevaló* munkát is végezzen, egy darabig cipőket készített. Merem állítani, ha muzáj volna, én is tudnék cipőket készíteni.

Circe Berman azt mondja, ő *nadrágokat* tud készíteni, ha muzáj. Mint elmondta nekem, amikor a parton találkoztunk, az apja nadrágüzemet tartott fenn Lackawannában, New York államban, míg tönkre nem ment, és fel nem akasztotta magát.

Ha apámnak sikerült volna túlélnie a *Két bátor kapitányt* Spencer Tracyvel és Freddie Bartholomew-val a főszerepben, és megérte volna, hogy lássa a háború után készített festményeimet,

amelyeknek többsége jelentékeny kritikai visszhangot keltett, s amelyek közül néhányat olyan összegért adtam el, ami igen szép summának számított akkoriban, ő is a nagy amerikai többséghez csatlakozott volna, akik hörögtek és gúnyolódtak rajtuk. De nem csak engem szólt volna le. Leszólta volna absztrakt expreszszionista társaimat is, Jackson Pollockot és Mark Rothkót és Terry Kitchent és így tovább, akiket tőlem eltérően ma nemcsak az Egyesült Államok, de az egész rohadt világ valaha élt legkitűnőbb művészei között tartanak számon. De valami most szöveget ütött a fejembe, amire évek óta nem gondoltam: egy percig sem habozott volna, hogy leszólja a saját fiát, hogy leszóljon engem.

Így hát annak a beszélgetésnek köszönhetően, amit Mrs. Bermannal folytattam, amikor két hete összeakadtunk a parton, most őrjögve, kamasz módjára meg vagyok sértve apámra, akit majdnem ötven éve eltemettem! Hadd szálljak ki ebből a pokoli időgépből!

De nem lehet kiszállni ebből a pokoli időgépből. Arra kell most gondolnom, bármennyire is ez a legutolsó dolog, amire valaha is gondolni szeretnék, ha lenne választásom, hogy a saját apám ugyanúgy kacagott volna, mint mindenki más, amikor a festményeim a vásznak méretezése, az akrilfesték és a rájuk applikált színes szalagok közötti előre nem látható kémiai reakciók következtében kivétel nélkül lerombolták önmagukat.

Mégpedig úgy, hogy azok az emberek, akik tizenöt- vagy húsz- vagy akár harmincezer dollárt fizettek egy-egy képemért, egyszer csak azon vették észre magukat, hogy a falon csupasz vásznat bámulnak, amire nyugodtan új képet lehetne festeni, a padlón pedig színes szalagok gyűrűit, meg valamit, ami úgy néz ki, mint a megpenészedett rizspehely.

A háború utáni idők egyik csodája volt, ami betett nekem. Fiatalabb olvasóimnak, ha vannak egyáltalán, el kell magyaráznom, hogy a második világháború Armageddonnak, a jó és gonosz közti végső háborúnak számos ígéretes jellemzőjét magában hordozta, így hát nem lehetett másképp, csodáknak kellett jönniük utána. A neszkávé volt az egyik. A DDT a másik. Ez utóbbinak az volt a célja, hogy minden kártevőt elpusztítson, és majd-

nem sikerült is neki. Úgy nézett ki, az atomenergia olyan olcsóvá teszi az áram előállítását, hogy fogyasztását talán nem is fogják mérni. Ráadásul elképzelhetetlenné tesz egy újabb háborút. Gondoljatok az isteni beszédre: kenyér és halak... Micsoda gazdagság! Az antibiotikumok véget vetnek minden betegségnek. Lázárnak nem kell meghalnia többé. Hát nem úgy nézett ki, hogy Isten fia fölött eljárt az idő?

Igen, és csodás reggeli eledelek jöttek, és várható volt, hogy rövidesen minden családban lesz helikopter. Csodálatos új szövegek jöttek, amelyeket hideg vízben ki lehet mosni, és aztán nem kell vasalni! Ezekért a csodákért csak érdemes volt megharcolni ezt a háborút!

A háború alatt létezett egy szavunk a világban uralkodó különös, mesterséges rendetlenségre: a *mesztecs*. Ennek a rövidítése: „minden emberi számításon túl elcseszett”. Hát, mostanra az egész bolygó mesztecs a háború utáni idők csodáitól, de akkor, a hatvanas évek elején én a legelsőők között voltam, akit az egyik csoda tökéletesen tönkretett, mégpedig egy akrilalapú falfesték, amelynek színei az egykorú hirdetések szerint „...túlélik Mona Lisa mosolyát”.

A festéknek az volt a neve, hogy Szatén Dura-Lux. Mona Lisa most is mosolyog. És a legközelebbi festékboltos, ha a szakmában van már egy kis ideje, a képedbe röhög, ha Szatén Dura-Luxot kérsz tőle.

– A maga apjának túlélőszindrómája volt – mondta nekem Circe Berman azon a napon, ott a parton. – Szégyellte, hogy nem halt meg minden barátjával és rokonával együtt.

– Azt is szégyellte, hogy én nem haltam meg – mondtam.

– Fogja fel úgy, hogy egy nemes érzelem csúszott félre – mondta.

– Nagyon lehangoló apa volt – jegyeztem meg. – Nem örülök, hogy felidézttette velem az emlékét.

– Ha már így előrángattuk szegényt, nem akar neki megbocsátani végre?

– Már százszor megtettem – mondtam. – Ezúttal okos leszek, és nyugtát kérek róla. – Továbbra is azt bizonygattam, hogy

anyámnak több joga lett volna a túlélőszindrómára, mert ő személyesen ott volt a gyilkolás kellős közepén, és halottnak tette magát, miközben halott emberek feküdtek rajta, és vér és üvöltés volt mindenütt. Egyetlen nappal sem volt idősebb, mint Celeste, a szakácsnő lánya.

Ahogy anyám ott feküdt, épp egy fogatlan, halott öregasszony arcába nézett, alig néhány centire tőle. Az öregasszony szája nyitva, és benne meg alatta a földön egész vagyont érő, foglalaton kívüli drágakövek hevertek.

– Ha azok a drágakövek nem lettek volna – mondtam Mrs. Bermannak –, akkor most nem lennének ennek a remek országnak a polgára, és nem volnék abban a helyzetben, hogy elmondjam önnek: behatolt a magánterületemre. Az ott az én házam, a dúrnék túloldalán. Sértésnek venné, ha egy magányos és ártalmatlan özvegyember meghívná oda egy italra, ha iszik egyáltalán, és azután vacsorára, egy hasonlóképp ártalmatlan öreg barátom társaságában? – Paul Slazingerre gondoltam.

Elfogadta. És a vacsora után egyszer csak hallom, amint ezt mondom neki: „Ha jobban érezné magát itt, mint a fogadóban, szívesen látom.” És biztosítottam arról, amiről Slazingert már oly sokszor: „Megígérem, hogy nem leszek a terhére.”

Tehát legyünk őszinték. Egy kicsivel korábban azt mondtam, fogalmam sincs, hogy jött ahhoz ez a némbor, hogy megossza velem a házat. Legyünk őszinték! *Én* hívtam meg.